

skride ud i spekulation eller spiritualisme, og samtidig mister sin mulighed for autoritetskritik. Påfaldende er det derfor, at så få af de fremstillede teologer i bogen forholder sig eksplicit til *sola scriptura* som et afgørende teologisk problem. For på de helt konkrete Luther-billeder, nemlig statuerne, der findes i Tyskland fra den første af Luther på torvet i Wittenberg (opstillet 1817) til den sidst opstillede (1917): reformationsmonumentet (Luther sammen med Johannes Brenz) i Stuttgart, er den centrale ikonografiske rekvisit Bibelen. I skulpturernes Lutherbillede findes Bibelen centralt placeret. I teologiens Lutherbilleder synes den at fortone sig.

Thomas Reinholdt Rasmussen

Klaus Tanner & Jörg Ulrich (red.)

Spurenlese. Reformationsvergegenwärtigung als Standortbestimmung (1717-1983). Leucorea-Studien zur Geschichte der Reformation und der Lutherischen Ortodoxie 17. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt 2012. 304 s. € 48.

Der er godt gang i tyske udgivelser om reformationsfesternes historie. Hermed underforstået, at de samler sig om lutherske reformationsfester. Det er og bliver Luther, der står i centrum. Det kunne være en tanke værd, om andre reformatoriske kirkeafdelinger har været ligeså tossede efter at fejre sig selv. Jeg tror det næppe. Det er også interessant, at de lutherske kirker er så myte- og traditions cementerende. Det skyldes ganske sikkert, at der med reformationen i ental er tale om en grundfortælling, der nærmest ophæves til at have frelseshistorisk karakter. Når befrielsen fra Babylon, Satans rige, det åndelige Ægypten til stadighed fremhæves som signifikant, er det fordi reformationen faktisk ses som en del af Guds plan med sit folk. Mere gammeltestamenteligt tænkende konfessioner har det ikke så hårdt. Calvinismen er langt mere fremadrettet. Guds plan vil først vise sig engang. Lutheranerne er farligere, fordi de knytter det eskatologiske og det verdslige regimente så nært samme. Da bliver Luther, Bismarck, kejseren og Hitler snublende let til frelserskikkelser.

Den foreliggende antologi er god. Især indledningskapitlet af Werner Nell er forskningshistorisk set fremragende. Det vidner om den belæsthed, som tyske forskere ofte har, men også en detaljeringsrigdom, der har det med at dræbe pointerne skarphed.

Derpå følger en række historiske nedslag. Sachsen 1717 er interessant, fordi fyrstendømmet var blevet katolsk regeret siden det forrige hundredårs-jubilæum. Men med de passende indrømmelser til lutherdommen som en vigtig del af landets historie, kunne festen holdes. Den belyses i prædikener fra dette år. Det er noget tung læsning.

Den tyske lutherdom synes at være blevet ekspert i at finde mindsteder og anledninger til at festligholde noget. I løbet af 1800-tallet eksploderer nemlig antallet af fester, for teseopslag, de schmalkaldiske artikler, den

augsburske konfession, den tyske bibel, Luthers død, Luthers fødsel og ligefrem jubilæet for rejsningen af Luthermonumentet i Worms.

De casestudies, bindet rummer, kan virke lidt tilfældigt udvalgte. Dog: festerne i 1817 blandt tyske lutheranere i Amerika er spændende og ny, ligesom gennemgangen af Dresdens Lutherfejring i 1883 er det. Her er det spændende at se, hvem det er, der i en stor magistratsstyret by tager initiativet. Hvem styrer, hvem modtager, hvem holdes ude?

Det 20. århundrede er gennemtrawlet ethundredeogsyttten gange. Nu også her. Dog er det et godt perspektiv, der lægges på kampen mellem Forbundsrepublikken og DDR i kampen om retten til Luther. Netop denne kamp betød, at man måtte lægge vægt på nye sider af Luther.

Hovedsagen er dog, at Luther- og reformationsfesterne er symptomer på bredere kulturelle og religiøse strømninger. De har alle dage været taget til indtægt for nogen eller noget. Når dette dekonstrueres, står der nok meget lidt tilbage. I hvert fald spørgsmålet om, hvorvidt vi kan tage lutherdommen og dens selvfestligholdelse alvorligt. Ved vi ikke, at det er et falsk spil, en trækken en festtid ud af den ordinære tid? At al den erindring og alle de minder blokerer for kirkens stadige reformation? Festerne gør ikke lutherdommen nær, men fjern; den tømmer den for indhold og historiserer den.

Derfor kan man se langt efter det, undertitlen lover, nemlig "aktualisering af reformationen som pejlemærke i forhold til stedet, hvor man står" – for nu at oversætte ligeud. Reformationsfesterne har sjældent bragt andet end aktualiserede minder, udgjort en række lieux de memoire, der har haft svært ved at påvirke den fremtid, der har ligget hinsides festerne.

Man kan håbe, at der også kommer en bog om festerne for alle de mange lokale reformationer i kejserriget. Har der overhovedet været forsøg på at udfordre Luthers stilling som altdominerende kirkefader og samlende politisk symbol? Slående nok har de nordiske lande nemlig ikke nogen egentlig lutherkult. Det kunne man overveje nede i Tyskland.

Carsten Bach-Nielsen

Joachim E. Christoph

Kirchen- und staatskirchenrechtliche Probleme der Evangelisch-theologischen Fakultäten. Neuere Entwicklungen unter besonderer Berücksichtigung des Bologna-Prozesses, Jus Ecclesiasticum 91, Tübingen: Mohr Siebeck 2009. XIX + 226 s. € 49.

Joachim E. Christoph, der er dr.jur, og samtidig dr.theol. h.c. fremlægger her en grundig bog om de vanskeligheder, et teologisk fakultet geråder i, når det har en dobbelt binding og skal varetage både forskningsfrihed og bekendelsestroskab, både universitet og kirke, dvs. når det skal være både sekulært og konfessionelt bundet. Bogen, der efter mange vanskeligheder nu er nået frem til anmeldelse, er på alle måder et glimrende prisme for studiet af kir-